

Jacqueline Picoche – Christiane Marchello-Nizia:
 Histoire de la langue française.

Édition Nathan, Paris 1989. 394 oldal.

Hosszú idő, több mint húsz év telt el az utolsó részletes francia nyelvtörténet megjelenése óta. A szerzők egyik érdeme így mindenekelőtt az, hogy — bár nem olyan filológiai alaposággal és problémafelvető igénnyel, mint Herman József 1967-ben megjelent Précis d'histoire de la langue française-e — sikerül szintetizálniuk a klasszikus ismereteket és a legújabb tudományos és statisztikai adatokat. (Ebből következően a kötetet záró gazdag bibliográfiában főként a legújabb munkák szerepelnek.) Másrésről az a tény, hogy a könyv felét a francia nyelv k ü l s ő történetének áttekintése teszi ki, mégpedig a teljesség igényével, szintén megkülönbözteti az előzményektől; sőt alapvetően ez adja a munka újszerűségét, mivel a belső történet leírása inkább az új szakirodalom rendszerezésén, mint saját kutatásokon alapul. A kötet tíz fejezetből áll, a VIII. és a IX. Ch. Marchello-Nizia munkája, a többi J. Picoche-é.

Az első fejezet a francia nyelv franciaországi történetét írja le, a Romania-tól a mai Franciaországig. Különös hangsúly kerül a nyelvjárási tagolódásra és a standard nyelv születésére. A francien (v. Ile-de-France-i nyelvjárás) problematikájának részletes elemzésében megismerkedhetünk a közös formák és a nyelvjárási különbségek arányára és szerepére vonatkozó hipotézisekkel. Rövid történeti áttekintések után a II. fejezet az európai frankofon államok (Belgium, Luxemburg, Svájc) nyelvi helyzetét mutatja be, érdekesen szembeállítva két vagy több nyelv együttélésének lehetőségét, illetőleg lehetetlenségét az egyes országokban. Az európai helyzetkép hiánytalan, mivel a kisebb területek (Savoie, Nice, Val d'Aoste) is bemutatkoznak.

A III–IV–V. fejezetben elhagyjuk Európát, hogy megismerkedjünk először is a francia nyelv térhódításával Észak-Amerikában, a Karib-szigeteken és Madagaszkáron. Ez a rész nyújt lehetőséget a kreol nyelvek keletkezésének bemutatására is. Az 1815 utáni térnyerés főleg Afrikát érinti, ahol különös súlya van az oktatásnak. Ennek francia és belga módszereit részletesen tárgyalja ez a fejezet. A gyarmatosítás megszűnése természetesen új problémát jelent Afrikában. Ennek kapcsán értékeli a szerző a francia nyelv jövőjét, amely valószínűleg vagy a konkurens nemzetközi nyelvekkel szemben való visszaszorítotttságban, vagy a francia nyelv kiváltságos jellegének megőrzésében nyilvánul meg. Bár a szerző az egész frankofónia esetleges jövőjét látja Afrikában, felmerül a kérdés, hogy ezekben a fejezetekben miért irányul sokkal kevesebb figyelem azokra az országokra, ahol a francia anyanyelv (főleg Québec), mint azokra, ahol inkább veszít jelentőségéből.

A VI. fejezet ismét áttekinti a történelmet és a világot, ezúttal annak a nemzetközi szerepnek a függvényében, amelyet a francia mindig is betöltött, a középkortól kezdve — de különösen a reformáció és a XVIII. század során — napjainkig, az ENSZ-ben és a nemzetközi szervezetekben.

A francia nyelv külső története napjainkban összefoglalható a frankofónia fogalma és a hozzá kapcsolódó intézmények alatt. (A bibliográfiában szerepelhetne még egy fontos munka: Michel Tétu, La francophonie. Guérin 1987.) A francia nyelv térvesztései és hódításai a demográfiai, gazdasági, tudományos tényezők változásaival mérhetők.

A belső történet leírása nem korszakok, hanem témakörök szerint halad, a legújabb kutatások felhasználásával. A fonetika (és ezzel párhuzamosan a helyesírás alakulása is helyt kap) története például J. Matte modelljével rendszerezhető, amely a változásokat az artikulációs erő függvényében írja le.

A VIII. fejezetben a morfológiát irodalmi idézetek és ragozási táblázatok illusztrálják, ami — csakúgy, mint a valaha élt összes határozószó és prepozíció felsorolása — megkönyvítheti például az egyetemisták dolgát a nyelvtörténet tanulmányozásakor. A IX. fejezet, igen koncentráltan, mégis kimerítően, többek között az egyszerű mondat szintaxisát írja le a CV – SVC változás függvényében, a legújabb szórendi kutatások nyomán.

Egy másik, mostanában gyakran kutatott téma, a kijelentés (énonciation) jelölésének tárgyalása zárja a fejezetet.

Az utolsó fejezet a lexikával foglalkozik, tanulmányozza az etimológiát, majd a változások lehetséges okait, a legfontosabb szótárak bemutatását (egészen a frankofon lexika adatbankjáig) pedig az újítások lehetőségei követik. A lexika mindezen aspektusait részletesen tanulmányozzák a következő részek, amelyek az egyes korokban, a középkortól a mai rövidítésekig és vulgarizmusokig követik a lexika változásait.

A szerzőket nyelvi érzékenységük végül elvezeti oda, hogy a földrajzi és időbeli változatokat a norma fogalma alatt rendszerezék. Azonban ugyanide kellene tartozniuk a társadalmi változatoknak is, amelyekről sajnos nincs szó a könyvben, noha az írott és beszélt, vagy az irodalmi és köznyelvi francia közötti különbség igen jelentős.

A lényeg azonban a különféle (a frankofónián belüli helyi) normák összehasonlítása és értékrendbe állítása, amely munkát olyan tudós nyelvészek végezhetik el, mint ennek a figyelemreméltó könyvnek a szerzői.

D. SŐRÉS ANNA